

พลวัตการสื่อสารของโองเฮียนภูมิปัญญาล้านนา เพื่อสืบทอดนาฏกรรมล้านนา

Communication Dynamics in the Transmission of Lanna Performing Arts at Lanna Wisdom School

วีรินทร์ภัทร์ บุรณะสระแก้ว / Weerinphat Boornasakawee¹

Received: Jan. 23, 2026 Revised: Apr. 9, 2026 Accepted: May 14, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัย เรื่องพลวัตการสื่อสารของโองเฮียนภูมิปัญญาล้านนา เพื่อสืบทอดนาฏกรรมล้านนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตกระบวนการปรับตัวและรูปแบบการสื่อสารในการสืบทอดนาฏกรรมล้านนาของโองเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา จังหวัดเชียงใหม่ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ในพื้นที่และการวิเคราะห์สื่อที่ใช้ในกระบวนการถ่ายทอด

ผลการศึกษาพบว่า พลวัตการสื่อสารของโองเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ประกอบด้วยประเด็นสำคัญ 3 ด้าน คือ 1) ด้านกระบวนการถ่ายทอดความรู้ มีการเปลี่ยนผ่านจากการสื่อสารแบบระบบมุขปาฐะ (Oral Tradition) ที่เน้นความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) และการเรียนรู้ผ่านร่างกาย (Embodied Learning) มาสู่ระบบสื่อสารแบบผสมผสาน โดยภูมิปัญญาดั้งเดิมได้ถูกถอดรหัสให้อยู่ในรูปแบบความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ผ่านสื่อดิจิทัลและวิดีโอสาธิต เพื่อลดความเสี่ยงในการสูญหายขององค์ความรู้ 2) ด้านรูปแบบและ

¹สาขานิเทศศาสตร์บูรณาการ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

¹Major Intergraded of Communication, Faculty of Liberal Arts, Maejo University

ช่องทางการสื่อสาร พื้นที่การสื่อสารได้ขยายจากลานกิจกรรมและชุมชนดั้งเดิมสู่สังคมเครือข่าย (Network Society) ผ่านแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ ทำให้การสื่อสารวัฒนธรรมสามารถข้ามขีดจำกัดทางภูมิศาสตร์จากระดับท้องถิ่นสู่ระดับสากล และ 3) ด้านการปรับบทบาทหน้าที่ นาฏกรรมล้านนาถูกเปลี่ยนรูปจากการเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางจิตวิญญาณ สู่การเป็นทุนทางวัฒนธรรมภายใต้กรอบของเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยว

แม้จะมีการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาร่วมด้วย แต่โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนายังคงรักษาความแท้จริงทางวัฒนธรรม (Cultural Authenticity) โดยใช้สื่อใหม่เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุน องค์กรยังคงให้ความสำคัญกับการสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านระบบจารีตครูและศิษย์ เพื่อธำรงรักษาจิตวิญญาณและอัตลักษณ์ล้านนาให้คงอยู่ภายใต้บริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

คำสำคัญ : พลวัตการสื่อสาร การปรับตัวทางวัฒนธรรม นาฏกรรมล้านนา
โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญา

Abstract

The research article titled Communication Dynamics in the Transmission of Lanna Performing Arts at Lanna Wisdom School employs a qualitative research methodology to investigate the dynamics of adaptation processes and communication patterns in the transmission of Lanna performing arts at the Lanna Wisdom School in Chiang Mai Province. Data were collected through in-depth interviews, participant observation, and the analysis of media employed in the transmission process.

The findings indicate that the communication dynamics of the Lanna Wisdom School comprise three key dimensions: 1) Knowledge Transmission: There has been a transition from an oral tradition

system, which emphasizes Tacit Knowledge and Embodied Learning, toward an integrated communication system. Traditional wisdom has been transformed into explicit knowledge through digital media and video demonstrations to reduce the risk of knowledge loss. 2) Communication Forms and Channels: The communicative space has expanded from traditional community grounds to a Network Society via social media platforms. This transformation enables cultural communication to transcend geographical boundaries, expanding from the local to the global level. and 3) Functional Adaptation: Lanna performing arts have shifted from being integral components of spiritual rituals to becoming cultural assets under the framework of the creative economy and tourism.

Despite the integration of modern technology, the Lanna Wisdom School maintains cultural authenticity by utilizing new media only as a supportive tool. The organization continues to emphasize interpersonal communication through the traditional teacher-disciple relationship to sustain the spirit and Lanna identity within the context of a rapidly changing world.

Keywords : Communication Dynamics, Adaptation, Lanna Performing Arts, Lanna Wisdom School

บทนำ

นาฏกรรมล้านนา ถือเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ ความเชื่อ และอัตลักษณ์อันละเอียดอ่อนของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของประเทศไทย โดยในอดีตนั้นศิลปะการฟ้อนรำและการบรรเลงดนตรีพื้นเมืองมิได้มีหน้าที่เพียงเพื่อความบันเทิง หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและพิธีกรรมทางศาสนาที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของ

ผู้คนในสังคมเข้าด้วยกัน กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้ดำเนินไปภายใต้แบบมุขปาฐะ (Oral Tradition) ซึ่งหมายถึงการสืบทอดความรู้ผ่านการบอกเล่า การฟัง และการเลียนแบบท่วงท่าจากพ่อครูแม่ครูอย่างใกล้ชิด ดังที่ Ong (1982) ได้กล่าวไว้ว่า สังคมวัฒนธรรมมุขปาฐะจะใช้ร่างกายและการออกเสียงเป็นเครื่องมือหลักในการดำรงไว้ซึ่งความรู้ โดยมีลานวัดและพื้นที่กิจกรรมในชุมชนเป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่ไร้ขอบเขตของตำรา ทักษะเหล่านี้จึงถูกเก็บรักษาไว้ในลักษณะความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) หรือความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล อันเกิดจากประสบการณ์และการลงมือปฏิบัติ โดยสัมพันธ์กับจิตวิญญาณและบริบททางสังคมอย่างแนบแน่น

อย่างไรก็ตาม เมื่อกระแสโลกาภิวัตน์และการปฏิวัติทางเทคโนโลยีสารสนเทศก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญในคริสต์ศตวรรษที่ 21 ส่งผลให้บริบททางสังคมของไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดด รูปแบบการสื่อสารแบบดั้งเดิมที่อาศัยเพียงปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้าเริ่มเผชิญกับข้อจำกัดในการเข้าถึงคนรุ่นใหม่ ซึ่งเติบโตมาในสภาพแวดล้อมดิจิทัล Castells (2010) ระบุว่าสังคมเครือข่ายได้ทำให้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเปลี่ยนแปลงไป สถาบันทางวัฒนธรรมที่หยุดนิ่งและไม่ปรับตัวจึงเสี่ยงต่อการถูกลดบทบาทลงหรือเลือนหายไปตามกาลเวลา นอกจากนี้การเปลี่ยนผ่านของสังคมไทยสู่ยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ยังกดดันให้มรดกทางวัฒนธรรมต้องถูกนิยามใหม่ เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ในเชิงเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวความท้าทายที่สำคัญยิ่ง คือ ช่องว่างของการสื่อสารระหว่างวัย โดยคนรุ่นใหม่อาจมองว่านาฏกรรมดั้งเดิมเป็นเรื่องไกลตัวหรือมีความซับซ้อนยากต่อการทำความเข้าใจ หากปราศจากกลไกการสื่อสารที่เหมาะสม ภูมิปัญญาที่ถูกเก็บรักษาไว้ในตัวบุคคลเพียงอย่างเดียวอาจดับสูญไปพร้อมกับปราชญ์ท้องถิ่น วรรณญา ภัทรสุข (2553) เน้นย้ำว่าการสืบทอดความรู้ในสังคมยุคใหม่จำเป็นต้องมีการจัดการที่เป็นระบบและการใช้สื่อที่หลากหลายเพื่อสร้างการรับรู้ที่เที่ยงตรงและต่อเนื่อง

โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาในฐานะหน่วยงานกลางที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้ตระหนักถึงวิกฤตการณ์

ดังกล่าวและพยายามสร้างพลวัตด้านการสื่อสาร เพื่อเป็นสะพานเชื่อมระหว่างโลกดั้งเดิมและโลกสมัยใหม่ การปรับตัวครั้งนี้มิใช่เพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือเผยแพร่เท่านั้น หากแต่เป็นการถอดรหัส (Decoding) องค์ความรู้จากรูปแบบมูขปาฐะมาสู่รูปแบบสื่อประสมที่เข้าถึงง่ายขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Kurin (2004) เกี่ยวกับวิศวกรรมวัฒนธรรม (Cultural Engineering) ที่มุ่งจัดการองค์ความรู้ดั้งเดิมให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีพลังในสังคมร่วมสมัย โดยยังรักษารากแก่นแท้ของอัตลักษณ์ (Identity) ไว้ได้อย่างมั่นคง

แม้ว่าที่ผ่านมาจะมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์และสืบทอดนาฏกรรมล้านนา แต่มักมีข้อจำกัดโดยมุ่งเน้นการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปะหรือเชิงโครงสร้างสังคมเป็นหลัก ช่องว่างทางวรรณกรรม (Research Gap) ที่สำคัญซึ่งยังไม่พบการศึกษาย่างแน่ชัด คือ การวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวในมิติของพลวัตการสื่อสารเชิงระบบ รวมถึงงานวิจัยก่อนหน้านี้ยังขาดการอธิบายปรากฏการณ์รอยต่อระหว่างการถ่ายทอดจากระบบมูขปาฐะไปสู่รูปแบบสื่อประสมในยุคดิจิทัล และขาดการเชื่อมโยงให้เห็นว่า กลไกการสื่อสารมีบทบาทอย่างไรในการแปลงทุนทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมทางจิตวิญญาณให้กลายเป็นสินทรัพย์ในระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยที่ยังคงความแท้จริง (Authenticity) ของอัตลักษณ์เดิมไว้ได้

จากช่องว่างการวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดคำถามการวิจัย คือ 1) โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนามีพลวัตกระบวนการปรับตัวเพื่อสืบทอดนาฏกรรมล้านนาอย่างไร ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมบริบทร่วมสมัย และ 2) รูปแบบและช่องทางการสื่อสารที่โฮงเฮียนนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเปลี่ยนผ่านการถ่ายทอดความรู้จากระบบมูขปาฐะไปสู่สังคมเครือข่ายมีลักษณะอย่างไร

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพลวัตการสื่อสารของโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา เพื่อสืบทอดนาฏกรรมล้านนา โดยมุ่งเน้นวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ระบบการถ่ายทอด เนื้อหา บทบาทหน้าที่ ไปจนถึงการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือ ผลการศึกษานี้จะช่วยสะท้อนให้เห็นว่า

การสื่อสารทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการปรับเปลี่ยน “ทุนทางวัฒนธรรม” ให้กลายเป็น “พลังทางสังคม” ที่ยั่งยืนได้

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

เพื่อศึกษาพลวัตกระบวนการปรับตัวและรูปแบบการสื่อสารในการสืบทอดนาฏกรรมล้านนาของโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา จังหวัดเชียงใหม่

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดด้านการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและมุขปาฐะ (Cultural Transmission and Oral Tradition) การสืบทอดนาฏกรรมล้านนาในอดีตมีรากฐานสำคัญจากระบบมุขปาฐะ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้ผ่านการบอกเล่าและการเลียนแบบพฤติกรรม โดยไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร วรรณยุกต์สุข (2553) อธิบายว่าความรู้ในลักษณะนี้เป็นความรู้ฝังลึกที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในสังคมนั้น ๆ สอดคล้องกับแนวคิดของ Ong (1982) ในสื่อสารวิทยาที่ระบุว่า สังคมวัฒนธรรมมุขปาฐะ (Primary Orality) จะให้ความสำคัญกับการจดจำผ่านสูตรคำพูดหรือท่วงท่าที่มีจังหวะ เพื่อให้ช่วยต่อการเก็บรักษาความรู้ไว้ในหน่วยความจำของมนุษย์ ซึ่งในกรณีของโฮงเฮียนภูมิปัญญการสืบทอดทำรำจากพ่อครูแม่ครูจึงมิใช่เพียงการสอนท่าทาง แต่เป็นการส่งต่อเจตจำนงทางวัฒนธรรมผ่านปฏิสัมพันธ์โดยตรง อย่างไรก็ตามงานวิจัยในระดับนานาชาติปัจจุบันชี้ให้เห็นว่า ระบบมุขปาฐะกำลังเผชิญกับความเปราะบางอย่างหนักในยุคเปลี่ยนผ่านทางประชากรศาสตร์ (Demographic Transition) โดยเฉพาะการเกิดช่องว่างระหว่างวัย (Intergenerational Gap) ที่ทำให้เครือข่ายการถ่ายทอดความรู้ขาดสะบั้นลง Saad, Wediyantoro and Zolkifli (2024) ที่ระบุว่า การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมแบบปากเปล่ากำลังเสี่ยงต่อภาวะการสูญหายอย่างถาวร เนื่องจากคนรุ่นใหม่หันไปสนใจสื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้น การพึ่งพาการถ่ายทอดผ่านตัวบุคคลเพียงอย่างเดียวจึงเปราะบางอย่างยิ่ง หากขาดกลไกการบันทึกทางดิจิทัลที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ Jisha (2025) ยังสนับสนุนประเด็นนี้ว่า

เมื่อคนรุ่นใหม่มีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากเดิม องค์ความรู้ที่ส่งผ่านระบบมุขปาฐะจะเผชิญความเสี่ยงสูงสุดต่อการสูญสิ้น การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้จัดเก็บข้อมูลจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ข้ามรุ่น (Intergenerational Knowledge Transfer) ได้อย่างยั่งยืน

2. ทฤษฎีพลวัตและการปรับตัวทางวัฒนธรรม (Cultural Dynamics and Adaptation) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) มิใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง แต่มีพลวัตและการปรับตัวตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป Kurin (2004) ได้นำเสนอแนวคิด “วิศวกรรมวัฒนธรรม” (Cultural Engineering) ซึ่งอธิบายถึงการที่องค์กรทางวัฒนธรรมพยายามจัดการและออกแบบองค์ความรู้ดั้งเดิมให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ เช่นเดียวกับที่โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาได้ปรับบทบาทของนาฏกรรมจากการเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม (Ritual) ไปสู่การเป็นสื่อสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวและการสร้างอัตลักษณ์ร่วมสมัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนพดล ปุณยวีร์ (2553) ที่พบว่าการดำรงอยู่ของศิลปะพื้นบ้านขึ้นอยู่กับ การปรับพื้นที่การแสดงให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่โดยไม่ทำลายคุณค่าดั้งเดิม การปรับตัวดังกล่าวได้นำไปสู่ข้อคิดเห็นในเรื่องศิลปะดั้งเดิมออกจากบริบทชุมชน เพื่อตอบสนองคนรุ่นใหม่เป็นการทำลายคุณค่าดั้งเดิมหรือไม่ แม้งานศึกษาของ นพดล ปุณยวีร์ (2553) จะชี้ว่าสามารถทำได้โดยไม่ทำลายคุณค่า แต่ในบริบทของ Halim, Badruddin and P (2025) ที่ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการนำมรดกทาง วัฒนธรรมออกจากบริบทดั้งเดิมทางพิธีกรรมหรือจิตวิญญาณ มักนำไปสู่ ภาวะการลดทอนบริบทและความหมาย (Decontextualization) ซึ่งอาจทำให้ ความหมายเชิงสัญลักษณ์สูญหายไป และแปรสภาพเป็นเพียงความบันเทิงหรือ การแสดงเปลือกนอกเชิงสุนทรียะ หากปราศจากการมีส่วนร่วมในการควบคุม และรักษาความหมายจากคนในชุมชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม

3. ทฤษฎีการสื่อสารผ่านสื่อใหม่และสื่อสังคมออนไลน์ (New Media Communication) ในยุคดิจิทัล การสื่อสารวัฒนธรรมได้เปลี่ยนรูปจากเครื่องมือ สื่อสารพื้นบ้านไปสู่แพลตฟอร์มไร้พรมแดน Castells (2010) อธิบายถึงทฤษฎี

สังคมเครือข่าย (Network Society) ว่าเทคโนโลยีสารสนเทศช่วยให้การสื่อสารทางวัฒนธรรมมีความเป็นประชาธิปไตยและเข้าถึงได้ง่ายขึ้น การที่โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาใช้ช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแพร่คลิปการสอนหรือเบื้องหลังกิจกรรม จึงเป็นการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมเสมือน (Virtual Cultural Space) ที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างวัยและสถานที่ ดังนั้นการแปลงรูปแบบนาฏกรรมสู่พื้นที่ดิจิทัล (Digitalization) ได้ก่อให้เกิดคำถามเชิงวิพากษ์ (Critical discussion) เกี่ยวกับความแท้จริงทางวัฒนธรรม (Cultural Authenticity) ว่าการสื่อสารผ่านหน้าจอทำให้จิตวิญญาณและความขลังของพิธีกรรมสูญหายไปหรือไม่ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งแสวงหาคำตอบตามแนวคิดของกาญจนา แก้วเทพ (2552) ว่าการผสมผสานสื่อสมัยใหม่จะรักษาสมดุลความแท้จริงได้อย่างไร โดยอาศัยแนวคิดความแท้จริงแบบผสมผสาน (Hybrid Authenticity) ของ Tran and Davies (2024) ที่อธิบายว่าพื้นที่เสมือนและเทคโนโลยีดิจิทัลสามารถเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างประสบการณ์และการรับรู้ความแท้จริงทางจิตวิญญาณรูปแบบใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Liu, Ghouri, Wang and Lin (2025) ที่ชี้ให้เห็นว่าแพลตฟอร์มเสมือนจริงไม่ใช่เพียงสิ่งทดแทน แต่เป็นพื้นที่เชื่อมโยงที่ช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นใหม่ (Generation Z) กับจิตวิญญาณและพิธีกรรมดั้งเดิม ทำให้ความเชื่อและรากเหง้าทางวัฒนธรรมสามารถปรับตัวและดำรงอยู่ต่อไปได้ในโลกยุคใหม่

4. แนวคิดการจัดการความรู้ในองค์กรวัฒนธรรม (Knowledge Management in Cultural Organizations) การเปลี่ยนรูปความรู้จากตัวบุคคลสู่ระบบดิจิทัลสามารถอธิบายได้ด้วยโมเดล SECI Model ของ Nonaka และ Takeuchi (1995) ซึ่งระบุถึงกระบวนการแปลงความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ให้กลายเป็นความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ผ่านขั้นตอนการทำให้เป็นภายนอก เช่น การบันทึกวิดีโอทำรำและการจัดทำคู่มือดิจิทัลของโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา กระบวนการนี้ช่วยให้องค์ความรู้ที่เคยเก็บไว้ในตัวคน ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการองค์กรวัฒนธรรมในปัจจุบันที่เน้นย้ำว่าหน่วยงานต้องเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นฐานข้อมูลดิจิทัลเพื่อความยั่งยืน

ดังที่ ทับทิม เป็งมล สิริลักษณ์ กัลยา และณัฐวิ วิทา (2561) พบว่าการจัดทำ ศูนย์ข้อมูลองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมและแพลตฟอร์มสื่อออนไลน์เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้การจัดเก็บและแบ่งปันความรู้มีความยืดหยุ่น ข้ามผ่านข้อจำกัดต่าง ๆ ซึ่งทำให้ง่ายต่อการสืบค้นและส่งต่อองค์ความรู้สู่ลูกหลานและผู้สนใจได้อย่างยั่งยืน เช่นเดียวกับงานศึกษาของคณะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยพะเยา (2563) ที่ชี้ให้เห็นว่าการนำเทคโนโลยีดิจิทัลและพื้นที่ความจริงเสมือน (Virtual Reality) มาใช้จัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไม่ให้สูญหายไป การสร้างสรรค์สื่อเสมือนจริงนี้ไม่เพียงแต่ช่วยบันทึกข้อมูลเพื่อการอนุรักษ์ แต่ยังช่วยสร้างสื่อใหม่ที่สามารถเชื่อมโยงคนรุ่นใหม่และผู้คนในยุคปัจจุบันให้เข้าถึงรากเหง้าดั้งเดิม สร้างแรงบันดาลใจ และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมกับมรดกทางวัฒนธรรมในมิติใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. ทฤษฎีทุนและพื้นที่ทางสังคม (Capital and Social Space) พลวัตการปรับตัวของโฮงเฮียนภูมิปัญญายังสามารถวิเคราะห์ได้ผ่านทฤษฎีทุนของ Pierre Bourdieu (1986) ซึ่งอธิบายว่า ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) เช่น ทักษะการรำหรือความรู้ในพิธีกรรมล้านนา สามารถถูกแปลงสภาพ (Conversion of Capital) ข้ามมิติไปสู่ทุนรูปแบบอื่น ๆ ได้ เมื่อรูปแบบการสื่อสารและโครงสร้างสังคมเปลี่ยนไป โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาได้ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการแปลงทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ผูกติดกับพิธีกรรมให้กลายเป็นทุนทางสังคม (Social Capital) ผ่านการสร้างเครือข่ายเยาวชนบนสื่อสังคมออนไลน์ และแปลงเป็นทุนทางเศรษฐกิจ (Economic Capital) ภายใต้ระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) สอดคล้องกับงานวิจัยของศศิกันต์ สังข์ทอง และจิตตินัน บุญภาพ คอมมอน (2562) ที่พบว่าการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมพื้นบ้านมาบูรณาการเข้ากับสื่อใหม่ (New Media) ถือเป็นการแปรสภาพและสะสมทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบดิจิทัล ซึ่งช่วยสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน (ทุนทางสังคม) และสามารถยกระดับไปสู่การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ (ทุนทางเศรษฐกิจ) ได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่นเดียวกับ

งานศึกษาของลักษณะ เกยุราพันธ์ (2561) ที่สนับสนุนว่า การนำทุนทางสังคม วัฒนธรรมและทุนทางปัญญามาจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ จะช่วยสร้างคุณค่าทางสังคมควบคู่ไปกับการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถรักษารากเหง้าของตนเอง นำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการอยู่รอดในความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ได้อย่างยั่งยืน

วิธีการดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งเน้นศึกษาพลวัตของกระบวนการสื่อสารที่มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน เพื่อทำความเข้าใจว่าการสื่อสารทำหน้าที่เป็นกลไกในการส่งต่อและธำรงอัตลักษณ์นาฏกรรมล้านนาได้อย่างไรในบริบทสังคมร่วมสมัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. สถานภาพของนักวิจัยและระยะเวลาในการเก็บข้อมูล (Researcher Position and Duration) ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ผู้วิจัยมีสถานภาพเป็นคนนอกพื้นที่ที่มีความสนใจด้านศิลปวัฒนธรรม ซึ่งการเข้าถึงพื้นที่โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาใช้วิธีการติดต่อผ่านผู้ประสานงานเพื่อสร้างความคุ้นเคย โดยผู้วิจัยได้ใช้ระยะเวลาในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2565 ถึง เดือนเมษายน พ.ศ. 2566 เพื่อให้ได้ข้อมูลและเห็นพลวัตที่เกิดขึ้นจริง

2. กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบจำเพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลที่มีความเชี่ยวชาญและเกี่ยวข้องกับ การสื่อสารนาฏกรรมล้านนา แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 15 คน คือ 1) กลุ่มผู้ส่งสาร (Senders) ได้แก่ พ่อครู แม่ครู และครูศิลป์ จำนวน 5 ท่าน ซึ่งเป็นผู้ถือครองความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) โดยมีเกณฑ์คัดเลือก คือ เป็นผู้มิประสพการณสอนนาฏกรรมล้านนาไม่ต่ำกว่า 10 ปี 2) กลุ่มสื่อกลาง (Intermediaries) ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา จำนวน 4 ท่าน ซึ่งมีหน้าที่กำหนดนโยบายและปรับเปลี่ยนสื่อ

(Encoding) จากทำรำสู่แพลตฟอร์มดิจิทัล และ 3) กลุ่มผู้รับสาร (Receivers) ได้แก่ เยาวชนและผู้เรียน จำนวน 6 คน โดยคัดเลือกจากผู้ที่กำลังศึกษาหรือเคยผ่านการอบรมนาฏกรรมจากโงะเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาอย่างน้อย 1 หลักสูตร เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของการสื่อสารข้ามรุ่น

3. เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล (Research Instruments and Data Collection) ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล คือ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured In-depth Interview) เจาะลึกประเด็นวิธีการถ่ายทอด (Oral Tradition) อุปสรรค และเหตุผลการใช้สื่อใหม่ 2) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม (Participant and Non-participant Observation) สังเกตปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ในลานฝึก และการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ผ่านพิธีกรรมในงานบุญจริง 3) การวิเคราะห์เนื้อหาบนพื้นที่ออนไลน์ (Online Content Analysis) เก็บข้อมูลการนำเสนอเนื้อหา (Content) บนแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ของโงะเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา และ 4) การวิเคราะห์สื่อการสอน (Media Analysis) ศึกษาเอกสารหลักสูตร และวิดีโอการสอนที่องค์กรผลิตขึ้น

4. ความน่าเชื่อถือของงานวิจัย (Research Rigor) ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเน้นการตรวจสอบ 2 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านข้อมูล (Data Triangulation) ด้วยการเปรียบเทียบค่าให้การที่ขัดแย้งหรือสอดคล้องกันระหว่างกลุ่มผู้ส่งสาร และผู้รับสารว่ามีความเข้าใจตรงกันหรือไม่ และ 2) ด้านวิธีการ (Methodological Triangulation) โดยเปรียบเทียบพฤติกรรมที่เห็นจากการสังเกตการณ์จริงในลานฝึกกับสิ่งที่องค์กรนำเสนอผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ออนไลน์ เพื่อหาข้อสรุปที่เที่ยงตรงที่สุด นอกจากนี้ผู้วิจัยอธิบายบริบทของพื้นที่และปรากฏการณ์ (Thick Description) อย่างละเอียด เพื่อให้ผู้อ่านสามารถพิจารณานำผลการศึกษาไปเทียบเคียงกับองค์วรรณกรรมอื่นได้

5. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยเริ่มจากการถอดความข้อมูลแบบคำต่อคำ (Verbatim

transcription) จากนั้นจึงเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์
แก่นสาระ (Thematic Analysis) อย่างเป็นระบบ 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การถอดรหัส
ข้อมูล (Coding) ผู้วิจัยทำการอ่านข้อมูลซ้ำอย่างละเอียดเพื่อทำความเข้าใจ
ในบริบท จากนั้นจึงเริ่มกำหนดรหัสให้กับข้อความที่มีนัยสำคัญ 2) การจัด
หมวดหมู่ (Categorization) นำรหัสที่สกัดได้มาจัดกลุ่มที่มีความหมายร่วมกัน
เพื่อเชื่อมโยงประเด็นสำคัญ คือ การสื่อสารผ่านร่างกาย การแปลงรหัสสู่ระบบ
ดิจิทัล ประเด็นด้านความแท้จริงทางวัฒนธรรม และ 3) การสร้างแก่นสาระ
(Theme Development) สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปเป็นประเด็นหลัก 3 ด้าน
ประกอบด้วย การถ่ายทอดผ่านระบบมุขปาฐะ การสื่อสารผ่านสื่อใหม่
และการปรับบทบาทของพิธีกรรมภายใต้บริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์ หลังจากนั้น
ผู้วิจัยได้นำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) มาใช้ควบคู่กันเพื่อตีความ
สัญลักษณ์ ภาพ และข้อความที่ปรากฏในสื่อดิจิทัล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม
ทั้งในมิติด้านจารีตดั้งเดิมและการสื่อสารสมัยใหม่

6. ข้อพิจารณาด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethical Considerations)
งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยก่อนการเก็บข้อมูล
ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ผู้ให้ข้อมูลทุกท่านทราบ นอกจากนี้
ผู้วิจัยยังให้ความสำคัญต่อความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม (Cultural Sensitivity)
โดยไม่แทรกแซงหรือปรับเปลี่ยนพิธีกรรมตามความเชื่อของชุมชนขณะ
ทำการสังเกตการณ์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพลวัตการสื่อสารเพื่อสืบทอดนาฏกรรมล้านนาของ
โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์แก่นสาระ
(Thematic Analysis) และสามารถจำแนกผลการวิจัยออกเป็น 3 มิติหลัก ดังนี้

1. มิติด้านกระบวนการถ่ายทอดความรู้ จากมุขปาฐะสู่การจัดการ
องค์ความรู้อย่างเป็นระบบ การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านนาฏกรรมล้านนาของ
โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา มีรากฐานจากระบบมุขปาฐะ (Oral Tradition)
ซึ่งเน้นการส่งต่อความรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้า กระบวนการนี้ทำให้

ผู้เรียนเกิดการซึมซับทักษะทางกายภาพควบคู่กับเจตจำนงทางวัฒนธรรม ในลักษณะของความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ผ่านการเรียนรู้โดยใช้ร่างกาย (Embodied Learning) ในขั้นตอนการฝึกปฏิบัติจริง (Action Learning) ครูศิลปินให้ความสำคัญกับการให้ศิษย์เลียนแบบท่วงท่า (Imitation) โดยไม่พึ่งพาเอกสาร เพื่อรักษาความแท้จริงทางวัฒนธรรม (Cultural Authenticity) และความลึกซึ้งทางจิตวิญญาณ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลได้สะท้อนทัศนะว่า

“การส่งต่อศิลปะล้านนามันไม่ใช่แค่สอนให้จำ แต่มันคือการส่งผ่านความรู้สึกทางสายตา ทางลมหายใจ เวลาครูพื่อนำเขา ลูกศิษย์ต้องซึมซับและเดินตาม ครูเอาเอง สิ่งเหล่านี้จดลงกระดาษไม่ได้ มันเป็นเรื่องของ จิตวิญญาณและความเคารพระหว่างครูกับศิษย์”
(ก้องภพ ศิลปะสนยานนท์, 2566)

อย่างไรก็ตาม เพื่อลดความเปราะบางของระบบมุขปาฐะที่พึ่งพาตัวบุคคล โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาได้สร้างพลวัตด้านการจัดการความรู้ (Knowledge Management) โดยพัฒนาระบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) ซึ่งสามารถอธิบายผ่าน SECI Model องค์กรได้แปลงความรู้ฝังลึกให้กลายเป็น ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ผ่านการจัดทำคลังข้อมูลดิจิทัล เช่น วิดีโอสาธิตความละเอียดสูง และคู่มือดิจิทัล ควบคู่ไปกับการพัฒนาหลักสูตรออนไลน์ที่มีโครงสร้างชัดเจน เช่น หลักสูตรพ่อนล้านนา หรือดนตรีพื้นบ้านที่มีใบประกาศนียบัตร เป็นต้น การปรับตัวนี้ทำให้องค์ความรู้ดั้งเดิมถูกถอดรหัสและจัดระบบให้สามารถทำซ้ำ ทบทวน และเรียนรู้ได้อย่างยั่งยืน

2. มิติด้านรูปแบบและช่องทางการสื่อสาร การขยายพื้นที่ทางวัฒนธรรมสู่สังคมเครือข่ายในอดีต การสื่อสารนาฏกรรมล้านนามักมีข้อจำกัดด้านพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย (Niche) โดยกระจุกตัวอยู่ในลานวัดหรืองานบุญประเพณี ซึ่งผู้รับสารจำเป็นต้องมีทุนทางวัฒนธรรมร่วมจึงจะถอดรหัสความหมายได้

เพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดนี้ โองเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาจึงได้บูรณาการสื่อสมัยใหม่เข้ากับจารีตดั้งเดิม โดยขยายพื้นที่การสื่อสารเข้าสู่สังคมเครือข่าย (Network Society) องค์กรได้ใช้แพลตฟอร์มสื่อ เช่น เฟซบุ๊ก (Facebook) และยูทูบ (YouTube) เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมเสมือน (Virtual Cultural Space) ในการเผยแพร่ศิลปการแสดงและกิจกรรมอบรม ซึ่งบทบาทของสื่อดิจิทัลเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นในช่วงสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ที่ช่วยลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลระบุว่า

“ตอนช่วงโควิดหนูมาเรียนที่โองเฮียนไม่ได้ก็ได้อาศัยดูคลิปสอนเพื่อนที่ครูเอลงในไลน์กลุ่มค่ะ ข้อดีคือเวลาเราไม่ทันหรือจำทำไหนไม่ได้ เราก็สามารถกดย้อนดูคลิปซ้ำ ๆ ได้ตลอดเวลา ทำให้เรายังฝึกซ้อมต่อเนื่องได้และเข้าใจง่ายขึ้น แม้จะไม่ได้มาเจอครูตัวจริงค่ะ” (ณัฐสิภา เจริญชัย, 2566)

การปรับตัวในมิตินี้สะท้อนให้เห็นว่าโองเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาไม่ได้ใช้เทคโนโลยีเพื่อทดแทนกระบวนการดั้งเดิม แต่ใช้ในฐานะสื่อสนับสนุน (Supportive Media) เพื่อเปลี่ยนผ่านการสื่อสารแบบเฉพาะกลุ่ม (Exclusive) ไปสู่พื้นที่ที่ครอบคลุมคนรุ่นใหม่ (Inclusive) มากขึ้น

3. มิติด้านการปรับบทบาทหน้าที่ จากพิธีกรรมสู่ทุนทางวัฒนธรรม ในระดับสากล ในด้านบทบาทหน้าที่นาฏกรรมล้านนาในอดีตทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางความเชื่อที่ผูกพันกับพิธีกรรม (Ritual) อย่างแนบแน่น ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โองเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาต้องเผชิญกับความท้าทายในการแปลงทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ให้เป็นพลังทางสังคมและเศรษฐกิจ องค์กรได้ขยายฐานผู้รับสารสู่ระดับชาติและนานาชาติ ผ่านการจัดกิจกรรม (Workshop) ร่วมกับสถาบันการศึกษาและการเข้าร่วมเทศกาลวัฒนธรรมระดับสากล

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการขยายบทบาทสู่งานพาณิชย์และเวทีสมัยใหม่ แต่โฮงเฮียนฯ ยังคงยึดมั่นในการรักษาแก่นแท้ไม่ให้กลายเป็นเพียงสินค้าทางวัฒนธรรม (Commodification) โดยใช้กลยุทธ์การเรียนรู้ในบริบทจริง (Situational Learning) ให้นักเรียนร่วมแสดงในงานพิธีกรรมของชุมชน เพื่อให้ตระหนักถึงเจตจำนงดั้งเดิมของศิลปะ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลที่ว่า

“เขาไปฟ้อนเวทีใหญ่ คนดูเป็นพันก็แต่ แต่ก่อน ฟ้อนเขาต้องไหว้ครู ใจเขาต้องนึกถึงครูบาอาจารย์ นึกถึง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษา... เขาสอนเด็กน้อยเสมอว่า เขาฟ้อนถวายเป็น บ่ใจฟ้อนแค่เอาใจเฒ่าให้เขาเบิ่งสนุก ๆ อย่างเดียว รากเหง้าเขาอยู่ตัววัด ตัวพิธีกรรม” (ก้องภพ ศิลปะสนยานนท์, 2566)

พลวัตในมิตินี้ ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญา ล้านนา ในการทำหน้าที่เป็น วิศวกรวัฒนธรรม (Cultural Engineer) โดยผสมผสาน การสื่อสารข้ามพรมแดนเข้ากับการปกป้องอัตลักษณ์ท้องถิ่น ส่งผลให้นาฏกรรม ล้านนาดำรงอยู่ได้อย่างมีเกียรติภูมิในบริบทสังคมล้านนาร่วมสมัย

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่องพลวัตการสื่อสารของโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญา ล้านนา พบว่ามีการปรับตัวที่สำคัญใน 3 มิติหลัก คือ 1) มิติด้านกระบวนการ การเปลี่ยนจากระบบมุขปาฐะสู่ระบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) 2) มิติด้านพื้นที่ การขยายพื้นที่การสื่อสารจากลานวัฒนธรรม ภายนอกสู่พื้นที่เสมือนบนสังคมเครือข่าย และ 3) มิติด้านเป้าหมาย การสื่อสาร ที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงพิธีกรรม แต่เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และรักษาอัตลักษณ์ในระดับสากล ในมิติการจัดการความรู้ พลวัตดังกล่าว แสดงให้เห็นกระบวนการแปลงความรู้จากความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ในตัวพ่อครูแม่ครูสู่ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ผ่านสื่อดิจิทัลและ วิถีโอสาธิต ซึ่งสอดคล้องกับขั้นตอนการทำให้เป็นภายนอก (Externalization)

ตามแนวคิด SECI Model ของ Nonaka และ Takeuchi (1995) ที่ช่วยลดความเปราะบางของมรดกทางวัฒนธรรมและป้องกันความเสี่ยงต่อการสูญหายเมื่อสิ้นตัวบุคคล ในขณะที่การสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ได้เปลี่ยนนาฏกรรมจากหน้าที่ในพิธีกรรมสู่ทุนทางวัฒนธรรม ตามแนวคิดวิศวกรรมวัฒนธรรม (Cultural Engineering) ของ Kurin (2004) เพื่อให้มรดกที่จับต้องไม่ได้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีพลังในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์และสังคมเครือข่ายตามที่เสนอของ Castells (2010)

อย่างไรก็ตาม การนำนาฏกรรมดั้งเดิมเข้าสู่พื้นที่ดิจิทัล (Digitalization) และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ นำมาซึ่งข้อถกเถียงเชิงวิพากษ์ (Critical Discussion) ที่สำคัญในแวดวงวิชาการว่าการกระทำดังกล่าวทำให้สูญเสียความแท้จริงทางวัฒนธรรม (Cultural Authenticity) และความขลังของพิธีกรรมหรือไม่ จากกรณีศึกษาของโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ผู้วิจัยพบว่า องค์กรสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดนี้ได้โดยวางตำแหน่งของเทคโนโลยีให้เป็นเพียง “สื่อสนับสนุน” (Supportive Media) โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ยังคงให้ความสำคัญกับการสืบทอดผ่านร่างกาย (Embodied Learning) ในบริบทจริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Ong (1982) ที่ระบุว่าสังคมมุขปาฐะจะใช้ร่างกายและการออกเสียงเป็นเครื่องมือหลักในการธำรงความรู้ การปรับตัวในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมเสมือน (Virtual Cultural Space) เพื่อเป็นสะพานเชื่อมโยงคนรุ่นใหม่ให้กลับเข้ามาสู่การเรียนรู้ในระบบครูและศิษย์แบบเผชิญหน้า ประเด็นนี้สอดคล้องกับทิศทางของงานวิจัยในระดับนานาชาติที่พบว่า การอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านของกลุ่มชนพื้นเมือง (Indigenous Knowledge) ในภูมิภาคอื่น ล้วนเผชิญความท้าทายในการรักษาสมดุลระหว่างเทคโนโลยีและอัตลักษณ์เช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่นงานวิจัยของ Halim, Badruddin and P (2025) กรณีศึกษาของกลุ่มชนพื้นเมือง Ammatoa Kajang ในประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งพบว่าการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้บันทึกองค์ความรู้และพิธีกรรมดั้งเดิม หากขาดกระบวนการมีส่วนร่วมและสิทธิในการควบคุมข้อมูลจากคนในชุมชน จะทำให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์

และคุณค่าทางจิตวิญญาณที่ฝังรากลึกสูญหายไป หรือถูกลดทอนบริบททางวัฒนธรรม (Decontextualization) และแปรสภาพเป็นเพียงสินค้าเชิงพาณิชย์ เช่นเดียวกับการศึกษาระบบความรู้พื้นเมือง (Indigenous Knowledge Systems) ของ Okeke และ Omosotomhe (2025) ในบริบทของแอฟริกาที่ชี้ให้เห็นว่าเทคโนโลยีดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ (AI) และ Big Data อาจนำไปสู่การล่าอาณานิคมทางข้อมูล (Data colonialism) หากองค์ความรู้ถูกจัดเก็บและดัดแปลงโดยปราศจากความเข้าใจและไม่เคารพในความเป็นเจ้าของ ซึ่งทำให้เกิดความเสี่ยงในการบิดเบือน ลบเลือน และลดทอนความถูกต้องทางอัตลักษณ์ของชนพื้นเมือง โดยข้อค้นพบจากบริบทนานาชาติเหล่านี้ช่วยยืนยันให้เห็นถึงความสำเร็จของโงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาที่ตระหนักถึงความท้าทายดังกล่าวและสามารถรักษาสมดุลไว้ได้ ผ่านการยึดโยงการแสดงให้สัมพันธ์กับจิตวิญญาณและบริบททางสังคมล้านนาอย่างแนบแน่น ผลการศึกษานี้จึงยืนยันข้อค้นพบของนพดล ปทุมวิริ (2553) ที่ว่าการดำรงอยู่ของศิลปะพื้นบ้านขึ้นอยู่กับบริบทที่การสื่อสารให้เข้ากับวิถีชีวิตสมัยใหม่โดยไม่ทำลายคุณค่าดั้งเดิม

ทั้งนี้ ข้อค้นพบทั้งหมดจากการวิจัยชิ้นนี้ จึงนำไปสู่การนำเสนอ “กรอบแนวคิดพลวัตการสื่อสารวัฒนธรรม” (A Model of Cultural Communication Dynamics) ที่ชี้ให้เห็นว่า การธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมในยุคดิจิทัลและสังคมเครือข่าย ไม่ใช่การแช่แข็งองค์ความรู้ให้อยู่ในอดีต แต่คือการรื้อสร้างรูปแบบการถ่ายทอดวัฒนธรรม (Reframe Cultural Transmission) อย่างเป็นระบบ การบูรณาการสื่อดิจิทัลเข้ากับจารีตมูขปาฐะอย่างระมัดระวังและเคารพในสิทธิทางวัฒนธรรม อันจะส่งผลให้นาฏกรรมล้านนาสามารถสืบทอดไปสู่อนาคตได้อย่างยั่งยืนในฐานะมรดกวัฒนธรรมที่มีลมหายใจ

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารกับการปรับตัวเพื่อสืบทอดนาฏกรรมล้านนา : กรณีศึกษาโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ได้รับทุนสนับสนุนจากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประจำปีงบประมาณ 2565

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). *สื่อพื้นบ้าน: พลังแห่งการสืบทอดวัฒนธรรม*. ภาพพิมพ์.
- คณะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยพะเยา. (2563). *การประยุกต์เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสร้างสรรค์พุทธศิลป์เสมือนจริง: กรณีศึกษาพระพุทธรูปปฏิมาศิลาทรายสกุลช่างพะเยา* [โครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ]. มหาวิทยาลัยพะเยา.
- ทับทิม เป็งมล สิริลักษณ์ กัลยา และณัฐวุฒิ วิทา. (2561). การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. *ว.การบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*. 2(3), 93-106.
- ก้องภพ ศิลปะสนยานนท์. (ครุศิลป์ โงงเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา). สัมภาษณ์ 8 เมษายน 2566.
- ณัฐสิภา เจริญชัย. (ผู้เข้าร่วมอบรมหลักสูตรภูมิปัญญาล้านนาของโงงเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา). สัมภาษณ์ 24 เมษายน 2566.
- นพดล ปุณยวีร์. (2553). *ครุศิลป์พื้นบ้าน: กลไกการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมล้านนา*. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ลักขณา เกยุราพันธ์. (2561). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษา: อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก. *ว.วิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 13(2), 75-84.
- วรัญญา ภัทรสุข. (2553). *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศศิกันต์ สังข์ทอง และจิตินัน บุญภาพ คอมมอน. (2562). การบูรณาการการสื่อสารสื่อพื้นบ้านกับสื่อใหม่เพื่อส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรมผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร. *ว.นิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิตย์*. 13(2), 339-382.

- Castells, M. (2010). *The rise of the network society (2nd ed.)*. Wiley-Blackwell.
- Halim, P, Badruddin, S, & P, S. A. K. (2025). Rethinking local knowledge: Digitizing local knowledge between extinction and sustainability. *Journal of Social Political Sciences*. 6(3), 245-262. <https://doi.org/10.52166/jsps.v6i3.311>
- Jisha, C. K. (2025). Digital preservation of indigenous knowledge in Kerala. *International Journal of Innovations & Research Analysis (IJIRA)*. 5(4), 139–144.
- Kurin, R. (2004). Safeguarding intangible cultural heritage: Key factors in implementing the 2003 convention. *International Journal of Intangible Heritage*, 1, 10-20.
- Liu, Z., Ghouri, A. M., Wang, J., & Lin, C. (2025). Digital religion and Generation Z: An empirical study in the context of China. *Frontiers in Psychology*, 16.
- Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation*. Oxford University Press.
- Okeke, O. R., & Omosotomhe, S. I. (2025). Navigating the politics of indigenous knowledge in the digital age. *International Journal of Sub-Saharan African Research (IJSSAR)*. 3(4), 314-327. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18111900>
- Ong, W. J. (1982). *Orality and literacy: The technologizing of the word*. Methuen.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Greenwood Press.

- Saad, S. , Wediyantoro, P. L., & Zolkifli, A. N. F. (2024). Cultural preservation in the digital age: The future of indigenous folktales and legends. *RSIS International*.
- Tran, M. K., & Davies, A. (2024). The hybrid authenticity of virtual pilgrimage. *Marketing Theory*. 25(1).